

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR İNCELEME

Mehmet ÖNAL*

Özet: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, estetik ve ilmi ölçütleri bir arada kullanan bir sanatkârın eseridir. Bu makâlede, eserin yazılma şartları ele alınmıştır. Tanpınar'ın üzerinde önemle durduğu 'zihniyette ikilik' konusu da, burada çeşitli yönleriyle incelenmiştir. XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, diğer edebiyat tarihlerine göre yorum, bakış açısı, dil ve anlatım gibi pek çok bakımdan büyük farklılıklar taşır. Tanpınar'ın eseri, dil ve anlatımın bazı yönleri ile, bir sanat eseri gibi incelenebilir. Makâlede, Tanpınar'ın edebiyat tarihine bakışı, bu yönleriyle değerlendirilmiştir. **Anahtar kelimeler:** edebiyat tarihi, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, metot, zihniyet değişimi, ikilik, dil ve üslûp.

An Analysis of A. H. Tanpınar's "XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi"

Abstract: XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (The History of 19th Century Turkish Literature), written by Ahmet Hamdi Tanpınar, is a work of an author who manages to combine factual information with an aesthetic style. This article, while explaining the conditions that led the author to write this book, also analyzes the subject of "duality of mind", which Tanpınar particularly focused on. XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi differs from all the other histories of literature in respect to its author's unique interpretations, points of view, use of language and narrative style. For this reason, Tanpınar's work can be regarded as a work of art rather than a mere history of literature. The article, thus, aims to give an account of how Tanpınar approaches the history of literature in his own way.

Keywords: history of literature, History of 19th Century Turkish Literature, method, change of conception, duality, language and style.

Edebiyat târihi, bir milletin târih sahnesine çıkışından başlamak üzere zamanımıza kadar meydana getirdiği edebî eserleri kronolojik ve sistematik bir şekilde inceleyen disiplindir. Genç nesiller, ancak bu yolla kendi milletinin edebiyat mahsullerini tanıyabilir, edebiyat târihi ile milletin düşünce târihini, hayatı algılayışını, olaylar karşısındaki ortak tavrını, geleneklerin estetik yapısını öğrenebilir. Ayrıca, insanlığın geçirdiği inanış ve düşünüş safhalarını da değerlendiren edebî eserler, başka hiçbir kaynakta bulamayacağımız mücerret birikimleri, edebiyat târihi aracılığıyla bizlere ulaştırabilir.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi.

Edebiyat târihi, kronolojik olarak; nazım veya nesir gibi bir sınırlandırma yapılarak; edebî türlere göre bir değerlendirme seyri takip edilerek meydana getirilebilir ve asıl bakış açısını bunların her birine göre oluşturabilir; bir şahsı esas alarak monografi tekniğiyle yazılabilir; asırlara bölünmüş bir hâlde, eser, ekol, edebî akım, edebî muhit, edebî grup, devir gibi özellikleri; o asrın zirve şahsiyetlerine bağlayarak anlatabilir. Edebî eserleri tek tek inceleyen araştırmacı, edebiyat târihini yazarken, başta târih olmak üzere, sosyoloji, antropoloji, dilbilimi, kültür târihi, psikoloji, ilâhiyat, istatistik, felsefe, sanat târihi, arkeoloji, estetik gibi pek çok bilim dalı ve bilgi alanlarıyla ilgilenir.

Geçmiş dönemlerde yaşayan insanların duygu ve hayâlleri, edebî eserlerin verdiği şekliyle, hiçbir kaynak tarafından tam olarak yansıtılamaz; çünkü edebiyat, duyguların, hayâllerin, düşüncelerin estetik bir biçimde ifâde edilmesine zemin hazırlarken cemiyetin şuuraltına gizlenmiş mücerret dünyayı da nakleder. Bizden önce yaşayan insanların hem fert hem de toplum olarak pek çok özelliği, edebî esere, orijinal bir kurgu atmosferinde yansır. Pek tabiidir ki, bu yansıma, bir sanatçının mizaç aynasını kullanır. Geçmişte yaşayan bir cemiyetin sosyal yapısını veya o cemiyet fertlerinin psikolojik durumlarını objektif bir metotla ve bilimsel verilere uygun bir şekilde incelemek isteyenler, o devrin edebî eserlerine bakmazlarsa, çalışmalarını tekemmül ettiremezler. Edebiyat târihi, edebî eserlere yansıyan bu ortak birikimi, kendine has metotlarla tespit eder, zamanımızın imkânlarıyla genç nesillere aktarır. Bu açıdan edebiyat târihini, insanlık târihi ile telif eden araştırmacılar vardır.

Tanpınar'ın edebiyat tarihi, objektif ve subjektif yorumların birbiri içine girdiği bir eserdir. Takdim ve ifâde tavrı, estetik tercihler oluşturur. İlmî bir araştırmada farklı bir sanat yorumu ortaya çıkar. Bu ve bunlara benzer sebeplerle, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ni incelerken, aranan sınırlı konu için şöyle bir bakış açısının oluştuğu görüldü: Güç şartlar altında yazılan eserin hazırlanmasına ve neşredilmesine ait gelişmeleri ve kronolojik hazırlık safhasını derleyip değerlendirmek; buna bağlı tarihî gelişme çizgisinde, yazarın bazı yorumlarını incelemek... "*Muharrirce esas addedilen*" diğer edebiyat tarihi meselelerine ise, bu noktaları aydınlatması bakımından değinmek...

Tanpınar'ın edebiyat tarihini konu alan araştırmalar kronolojik olarak bir araya getirildiğinde, 1949'dan bu yana bir tekâmül; eserin etkileri bahsinde olağanüstü bir ilerleme görülür. Hem devrine hem de sonraki nesillerin ediplerine böylesine tesir eden eserler herhalde çok değildir.

Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ni, "*Türk insanında başlayan buhran*" ve "*yeni ufuklar ve değerler etrafında yavaş yavaş kurulan bir iç düzen*"in tarihi olarak vasıflandırır (Tanpınar 1976:IX). Yazar, bu tarihî dönemin buhran ve değişiklik serüvenini değerlendirirken, "*buhranı ve değişikliği, içtimâî ve tarihî sebeplerle göstermeye, yeni ile eskinin her adımında karşılaşması kadar ehemmiyet*

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

verdik" diyerek bu târihi çizgideki sebepleri ve eski-yeni tartışmalarını esas addeder (Tanpınar 1976:IX). Belki ilk sebepler değişmiştir ama günümüze doğru uzanan çizgide eski ile yeninin tartışması devam etmektedir. Eserin ikinci baskısına hazırlanan önsözde yazar, tarihî hadiselerle çok yer ayrıldığını ve "*muharrirce esas addedilen bazı meseleler üzerinde fazla ısrar edildiğini*" de söyler (Tanpınar 1976:IX).

Kitabın yazılma ve baskı serüveni, sebepleri ve sonuçları ile hâlen tartışılmaktadır. Yirminci asırdaki edebiyat tarihleri için mukayeseli olarak yapılacak bir çalışma, bu meseleye ışık tutabilir. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin birinci baskısının neşrine kadar olan gelişmeler*, edebiyat tarihi yazıcılığında bir tekâmül çizgisi seyredir.

1933 yılının Haziran ayında Ahmet Haşim vefat edince Kadıköy Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olan Tanpınar, Güzel Sanatlar Akademisi'nde sanat tarihi, (sonra) estetik ve mitoloji dersleri hocalığına getirilir (Akün 1962:XII / 7). O, hem mizacıyla hem birikimleriyle edebî meseleleri kavrayıp yorumlamaya çok müsait bir insandır. Edebiyat tarihini yazmadan evvel, memleket içinde erbâbınca tanınan Tanpınar'ın üniversiteye hoca olarak tayin edilme ihtimaliyle birlikte dikkatleri çektiği bilinmektedir. "*1938'in Ekim ayında İsmail Habib Sevük ile arasında cereyan ve gazete sütunlarına akseden bir münakaşa hadisesi vardır ki, bu onun isminin daha da tanınıp aktüelleşmesine tesir eder*" (Akün 1962 :XII / 12).¹

¹ Tanpınar'ın münakaşaları, sonraki gelişmelerin seyri ve biyografisine ait bazı farklı yorumlar için bakınız:

- 1) OKAY, Orhan, (2006), "Orhan Okay'la Türk Edebiyatı Tarihi Üzerine", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi: Yeni Türk Edebiyatı Tarihi:1, cilt.4, nu.7, s.351-359.
- 2) OKAY, Orhan, (a-2006), "Şiirler, Romanlar ve Akademik Yorgunluklar Arasında On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi", Toplum Bilim Dergisi: Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı, nu.20, Aralık, s.13-20.
- 3) Metin Kayahan Özgül, Atlantis'ten Gelen Adam, Kaşgar Der., nu.33, Mayıs-Haziran 2003.
- 4) Metin Kayahan Özgül, "Edib Tanpınar'dan Edebiyat Tarihçisi Tanpınar'a", Hece Dergisi, A.H.Tanpınar Özel Sayısı, (eklerle 2.baskı), yıl.6, nu.61, Ağustos 2006, s.99-113.
- 5) "İki Edip Arasında Sert Bir Münakaşa Oldu", Cumhuriyet Gazetesi, 5205, 7.İkinciteşrin.1938.
- 6) "Edebiyat Münakaşası:İki Edip, Alıp Yürüyen Dedikoduyu İzah Ediyor", Cumhuriyet, nu.5206, 8.İkinciteşrin.1938.
- 7) "Edebiyat Âleminde Son Hareket", Haber, nu.2420, 8.İkinciteşrin.1938.
- 8) İlyas Dirim, "Cumhuriyet Sonrası Türk Edebiyatında Münakaşalar 1: Ahmet Hamdi Tanpınar, İsmail Habip Sevük Bir Espri Yüzünden Çarpıştılar", Kaşgar, nu.14-15, Mart-Mayıs 2000.
- 9) "Ahmet Hamdi Tanpınar, İsmail Habip Sevük Bir Espri Yüzünden Çarpıştılar", Kurun Gazetesi, nu.74-83-1583, 8.Teşrinisani.1938.

1938 yılından, Tanpınar'ın İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne tayin edildiği zamana kadar pek çok tartışma ve gelişme yaşanır. İ.Habip Sevük, M.Nihat Özön gibi edebiyat tarihçilerinin kendilerini bu makama uygun gördüklerini, ancak gazetelerdeki tartışmaların da etkisiyle ve Millî Eğitim Bakanı H.Ali Yücel'in Tanpınar'ı tercih etmesiyle, mesele bildiğimiz gibi sonuçlanır. Tanpınar'ın edebiyat tarihi yazma ortamı, adım adım oluşur (Akün 1962 :XII / 12).

Tanpınar'ın edebiyat tarihini yazmadan önce çok uzun bir hazırlık devresi geçirdiğini söyleyebiliriz. 1939'a kadar (orta öğretimde, Ankara'da ve İstanbul'da yüksek öğretimde) çeşitli okullarda öğretmenlik yapan yazarın, İstanbul Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı kürsüsüne hoca tayin edildikten sonra birikimlerini daha disiplinli bir şekilde değerlendirdiği görülür.

“1939 yılında Tanzimat'ın 100üncü yıldönümü kutlanırken, Maarif Vekâleti'nce, Edebiyat Fakültesi'nde, Türk edebiyatının Tanzimat ile girdiği devreyi müstakilen tetkik ve tedris edecek bir kürsünün ihdası düşünülmekteydi. Devrin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel tarafından 15 Kasım 1939'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı profesörlüğüne tayin olundu. Bu kürsüyü teşkil ve Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatı tarihini yazmakla görevlendirilmişti” (Akün 1962 :XII / 12).

Edebî meseleleri, tarihî hassasiyetle incelemek, Tanpınar'ın en önemli hedeflerinden biridir. Bu konuda o, diğer edebiyat tarihçileri ile aynı tarihî çizgiden başlaması hususunda müşterek bir özellik taşır; ancak edebiyat tarihinde tarihî ve siyâsî olayları edebî meselelerin aynasında tartışması, ona emsâlsiz bir eser verme imkânı tanır. Onun hazırlığı, çok dikkat çekici bir süreci takip eder.

Tanpınar, günbegün gelişmekte ve değişmektedir. 1930 yılında “Türkçe ve Edebiyat Muallimleri Kongresi”nde (Akün 1962:XII/9) divan edebiyatına karşı savunduğu bazı fikirlerden adım adım vazgeçmiş; eskiyi daha iyi idrak ettiğini “eski şiir” konusundaki yeni birikimleriyle ve yorumlarıyla ortaya koymuştur.

Tanpınar'ın edebiyat tarihini temellendireceği doğu-batı etkileşimi, bir tarih anlayışına bağlanmalıydı. Bu zemini Cevdet Paşa'nın tarihinde buldu. “İşe önce, Cevdet Paşa'nın tarihini ciddi bir şekilde okumakla başladı” (Akün 1962:XII/12). Cevdet Paşa'nın hayatını, dönem içindeki etkilerini, tarihi başta olmak üzere eserlerini inceleyen yazılar yazdı. Edebiyat tarihine hazırlık olarak kabul edilen bakış açıları geliştirdi.²

10) M.Turhan Tan, “Köşe Penceresinden: Edebî, İlmî Münakaşa Tarihinden”, Cumhuriyet Gazetesi, nu.5206, 8.İkinciteşrin.1938.

² Tanpınar'ın Cevdet Paşa ile ilgili düşünceleri için incelenen mehzazlar:

1. Ahmet Hamdi Tanpınar, “Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler I”, İstanbul Mecmuası, nr.13, 1 Haziran 1944, s.4-5; Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, (Hazırlayan:Zeynep Kerman), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s.207-210.

2. Ahmet Hamdi Tanpınar, “Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler II”, İstanbul Mecmuası, nr.15, 1 Temmuz 1944, s.2-3; Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, s. 211-215.

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

Bugün derinliğini ve sebeplerini bilmek için tarihî vesikaları incelemek ihtiyacını hissettiğimiz birçok hükümde Cevdet Paşa'nın fikirlerini kabul eden Tanpınar'ın bu müverrihi esas addetmesi de bizim için tam olarak anlaşılabilir ayrılımlardan değildir. "Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler III" başlıklı makalede Tanpınar'ın Âli, Naimâ, Silahtar, Şânizâde tarihlerini de incelediğini ancak Cevdet Paşa'yı tercih ettiğini öğreniyoruz. Cevdet Paşa'nın eserini metot, muhteva ve özellikle üslûp açısından çok beğenen Tanpınar, Paşa'nın tarih kitabına *nesrin şaheseri* demektedir. (Tanpınar 1969:218). Tanpınar, Cevdet Paşa hakkında yazdığı üç makalede kendisinin eksik bulduğu –özellikle Cevdet Paşa'nın biyografisine ait-bilgi ve yorumları edebiyat tarihi kitabında tamamlayacak ve Cevdet Paşa'yı "Yeniliğin Üç Büyük Muharriri"nden biri sayacaktır.

Tanpınar, Ahmet Cevdet Paşa'nın tarih metodunu incelemekten başka, edebiyat tarihi hazırlığı için yerli ve yabancı birçok kaynağa müracaat etti. Hem edebiyat tarihi metotlarını hem de tarih ilminin incelikleri bakımından öne çıkan tercihleri bir terkip süzgecinden geçirmek istedi.

"Metot meselesi için Thibaudet'yi tekrar tekrar okuyordu. Gerekli malzemenin araştırılmasında ve o zamana kadar istifade edilmemiş bazı eserlerin tesbitinde, Fuat Köprülü'nün fakülleden ayrılmasından sonra asistanı olan Mehmet Kaplan'ın kendisine çok yardımı oluyordu. Mükrimin Halil ile Türk tarihinin ve kültürünün meseleleri üzerinde saatlerce süren münakaşa ve sohbetler yapıyordu. Bu çalışma havası içinde, XIX uncu asır Türk edebiyatının şahsiyet, eser ve vesikaları üzerindeki vukuf ile şöhret yapmış olan İbnülemin Mahmud Kemal ile yakından bir münasebet kurmuştu" (Akün 1962:XII/12).

Aşağı yukarı on yıllık bir hazırlıktan sonra ortaya çıkacak eserin bazı bölümleri parça parça düzenlenmiş ve yayınlanmıştır. Bu ilk denemelerin bazı örneklerini Ömer Faruk Akün, şöyle yorumlar:

(..) "Tanpınar, hazırladığı Tanzimat'tan zamanımıza kadar edebiyat tarihini o zamanlar üç ayrı fasikül olacak şekilde tasarlamıştı. İslâm ansiklopedisine yazdığı maddeler ile Namık Kemal'e dair yazıları, bu çalışmanın ilk serpintileridir. Namık Kemal hakkında geniş bir mukaddime ile 1942'de neşrettiği 'Namık Kemal Antolojisi', ismini taşıyan ikinci kitap oldu" (Akün 1962:XII/13).

Eser henüz yayınlanmadan, Tanpınar'ın hayatında, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ni hazırlayan bir takım değişiklikler görülür. Bu değişiklikleri ve mizacında başlayan gelişmeleri yorumlamak için incelenen neşirlerden ve Tanpınar'ın biyografisindeki ayrıntılardan bazıları şunlardır:

"1940'ta Ahmet Hamdi Bey'in kendini değiştirmeye ve edebiyat tarihine ilgi duymaya başladığının küçük emâreleri gözlenir. Kürsüsünün ve edebiyat tarihçiliğinin zoraki yüklenilmiş misyonu ile halk karşısına ilk çıkışı 30 Nisan 1940'ta Eminönü Halkevi'nde Tanzimat Edebiyatı hakkında verdiği konferans ile olur. Bu konuşmada

3. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler III", İstanbul Mecmuası, nr.16, 15 Temmuz 1944, s.5-6; Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, s. 216-220.

Mehmet ÖNAL

yeni bir âleme girişin biraz müteredit, biraz çekingen, hattâ tutuk ruh hâlini hissettirse de zaman zaman özel dikkatlerinin ürünü olan parlak tesbitler de yapar” (Özgül 2006:6/61/102).

Zeynep Kerman’ın eserindeki bir mektuba göre, 20 Ağustos 1940’ta Tanpınar’ın askerde olduğu anlaşılır: Kırklareli’nde “*Kolordu Topçu Kumandanı, astsubay vekili teğmen A.H.*”. Ahmet Kutsi Tecer’e yazdığı bu mektubunda Tanpınar’ın edebiyat tarihi ile ilgilenmediğini, “*Sanattan vazgeçmeyecek miyiz?*” dediğini, karışık duygular içinde olduğunu görüyoruz. Tanpınar aynı mektupta, “*Kitap tercüme ediyorum*” diyor (Kerman 1974:40).

1940 yılının muhtemelen Aralık ayında Lamartine hakkında bir konferans veren Tanpınar, bu konferanstan bir gün önce Namık Kemâl hakkında bir ihtifâle katılmış, burada Halide Edip ve Ali Nihat ile birlikte konuşma yapmıştır (Kaplan 1992:61).

1941’de *Bursa’da Hülya Saatleri* adlı şiirini; *Abdullah Efendi’nin Rüyaları* isimli hikâye kitabını; *Bursa’da Zaman ve Hülya Saatleri* başlıklı nesrini yayınlayan Tanpınar, 1942 araseçimi sırasında Maraş milletvekili olur ve fakülteden ayrılır (Akün 1962:XII/13).

Turan Alptekin, edebiyat tarihinin hazırlığını; “*1939, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi’nin birinci cildi hazırlıkları*” ifâdesiyle 1939’dan başlatır (Alptekin 2001:207). Mehmet Kaplan’ın, 22 Mayıs 1941 tarihli bir mektubu, Tanpınar’ın edebiyat tarihi çalışmaları hakkında aşağıdaki bilgiyi verirken hazırlığın 1941 tarihine âit belgesini oluşturur:

“*Ben yazın burada (İstanbul’da) kalacağım. Sebebi, Hamdi Bey’in bir edebiyat tarihi yazmak mecburiyetinde kalmasıdır. Çoktan beri Hasan-Âli, onu sıkıştırıyordu. Son geldiğinde mutlaka yazmasını söylemiş. Bu yaz ona vesika araştırmakla uğraşacağım*” (Kaplan 1992:83).

Kaplan’ın 17 Haziran 1941 tarihli mektubu da, bu yıl içindeki hazırlığı teyid ediyor: “*Hamdi Bey bir Tanzimat Edebiyatı Tarihi hazırlıyor. Bütün gün kütüphanelerde ona vesika toplamakla meşgûlüm*” (Kaplan 1992:85).

Bu mektuplar, Tanpınar’ın edebiyat tarihi hazırlığına âit bilgi veren ilk belgelerdendir. Tanpınar’ın, Orhan Okay’ın dikkatleriyle yorumlanan (Okay, 2006a:20-13) bazı mektuplarından da anlıyoruz ki, 1942’den 1949’a kadar edebiyat tarihi yazma hazırlığı -aralıklarla da olsa- devam etmiştir.

“Tanpınar’ın biyografisinde edebiyat tarihi çalışmalarının ne durumda olduğu hakkında rastladığımız en erken bilgi, fakültedeki görevine başlama tarihinden üç yıl kadar sonra, 1942 yılı sonlarına aittir. Bu tarihlerde aynı zamanda milletvekili olma teşebbüsleri de başlamıştır” (Okay, 2006a:20 / 13).

Kaplan’ın arkadaşı Âli’ye yazdığı 13 Nisan 1942 tarihli mektubunda; “*Hamdi Bey ‘Edebiyat Tarihi’ yazmakta. Ben İnkılap Kütüphânesi’ni altüst ediyorum.*” diyerek, çalışmanın ilk formlarına âit dizgi ve baskı telaşını da aksettiriyor (Kaplan 1992:107).

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

1942 yılında kitabın ilk formları basılır. Tanpınar, bu ilk baskı tarihi olan 1942'den 1949'a kadar hazırlık, tashih, ilâve ve benzeri çalışmalarla eserini tamamlama gayreti içindedir. Bu telaşta en büyük yardımcısı, Mehmet Kaplan'dır. Orhan Okay, bu süreci şöyle teferruatlandırır.

"... kitabın bazı formlarının bu tarihten -1949- epey önce dizilmekte olduğu anlaşılıyor. 1949 tarihli ilk basımının iç kapağındaki kayıt ise 1942 yılını gösteriyor. Esasen bu nüshanın ilk beş formasının gerek kâğıt kalitesi, gerekse hurûfat karakteri bakımından sonraki formlarına göre çok belirgin şekilde farklı olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim son sayfada iki ayrı matbaada basılmış olduğu kaydı vardır. Anlaşılan ilk beş forma, iç kapakla beraber 1942'de basılmıştır. Tanpınar 1943 Şubatının sonlarına doğru birinci cildin tamamlanacağını ümit etmektedir. O tarihteki mektubunda birinci cilt diye bahsettiğinin ise gerçekten bugün ilk baskı olarak elde bulunan cilt olacağı şüphelidir. (...) ... edebiyat tarihinin dış kapağındaki 1949 yılı kaydı, kitabın nihai baskı tarihini, birçoğumuzu şaşırta iç kapaktaki 1942 tarihi de bir dizgi hatasını değil, ilk formlarının basılışını göstermektedir" (Okay, 2006a:20/14).

26 Nisan 1943 tarihine âit Kaplan'ın yazdığı bir hatıra bize, Tanpınar'ın edebiyat tarihi hazırlığı için neler yaptığını, hangi ruh hâlini yaşadığını ve bu kitaba dair genç asistenin başka yorumlarını naklediyor:

Tanpınar "Ankara'da Ülkü için yazı hazırlıyormuş. Galiba yukardan böyle isteniliyor. Ülkü beni yoracak, diyordu. O kadar hevesle başladığı Tanzimat Edebiyatı Tarihi'ni şimdi yüzüstü bırakıyor. Fasikül fasikül yazıyordu. Tashihlerini matbaa harfleri üzerinde yapıyordu. Şimdi, tembelliğini mazur göstermek için başka bir usûle dönüyor: Kitabı tamamıyla yazdıktan sonra matbaaya verecekmış. Ben bunu hiçbir zaman yapacağına kâni değilim" (Kerman-Enginün 2000:151).

Bu satırlar, 1939 ile 1943 yılları arasında üniversite hocalığı, mebusluk ve - "Köroğlu'nun Bir Gecesi" adıyla tasavvur edilen dâhil- hikâyeler, romanlar, monografiler, denemeler ve başka yazılar yazma psikolojisi içindeki Tanpınar'ı anlatır. Ayrıca edebiyat tarihi yazmak isteyen bir yazarın, bu işe başladığı zamana ait bir fikir veriyor (Kerman-Enginün 2000:151). Tanpınar, bu yıllarda çok meşgûl ve çok yorgundur. Orhan Okay'ın seçtiği makale adı da aynı fikri teyid ediyor: "Şiirler, Romanlar ve Akademik Yorgunluklar Arasında On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi".

Bu yorgunluk ve telaşların içinde Tanpınar'ın faaliyetlerine, 1943'te yeni seçim ve yine milletvekili seçilmesini; *İslâm ansiklopedisine yazdığı maddeler ile Namık Kemal'e dair yazılarını*; 1944'te Mahur Beste'nin *Ülkü Mecmuası'nda tefrikaya başlamasını*; *milletvekilliği sırasında Ülkü ve İstanbul mecmualarında yazdığı diğer yazılarını*; *'Cevdet Paşa hakkında düşünceler'* adlı makale serisi'ni (1944), *Beş Şehir* adlı eserini; *'1789-1807 arasında garplılaşma hareketlerimiz'* makalesi (1945) ile *İslâm Ansiklopedisindeki 'Recâizâde Ekrem'* maddesini eklemek gerekir (Akün 1962:XII / 13, 14).

Tanpınar, 1946 seçimlerinde aday gösterilmedi. Onu *Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi* yaptılar. Bu sırada Huzur romanı Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edildi. 23 Aralık 1948'de Güzel Sanatlar Akademisi'ne tekrar estetik hocası olarak atandı

Mehmet ÖNAL

ve 29 Aralık 1949 tarihinde Edebiyat Fakültesi'ndeki Yeni Türk Edebiyatı kürsüsüne yeniden gönderildi (Akün 1962:XII / 14).

XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin ilk baskısı (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi I*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, nu. 386, Burhaneddin ve Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, 466s.) yayınladığında, ufak tefek eksikliklerle birlikte o zamana kadar görülen edebiyat tarihlerinden farklı bir bakış açısı ortaya çıktı.

“Edebiyat Fakültesinde ilk hocalığa başlayışından beri fasılalarla üzerinde çalıştığı edebiyat tarihinin ilk cildi 1949 yılı nisan başında neşir âlemine çıktığı zaman, geniş bir hayranlık ve takdir ile karşılandı. Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatını, kendinden evvel yazılanlarda görülmedik bir şekilde yepyeni bir görüş ve zevk, değişik bir plân ve malzeme ile işleyen ve aynı zamanda bu sahada ilk akademik eser olmak vasfını taşıyan bu kitabın meziyetleri, hakkında birçok takdir yazısının yazılmasına vesile oldu (Akün 1962:XII / 14).

1949'da birinci cildin ilk baskısı yayımlandıktan sonra 1950'de *Sahnenin Dışındakiler* tefrika edilir; Tanpınar, 1953 ilkbaharında altı aylığına Fransa başta olmak üzere, Belçika, Hollanda, İngiltere, İspanya, İtalya gibi ülkelere seyahat için gönderilir; aynı yıl, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* tefrika edilir; 1954 ilkbaharında ilk cildin ikinci baskısı için hazırlık başlar. Bu hazırlık süresi içinde 1955'te *Yaz Yağmuru* neşredilir (Akün 1962:XII / 14, 15).

“ ... Edebiyat Fakültesi sekreterliğinin 22 Nisan 1954 tarihli bir yazısıyla dekanlığa bildirdiğine göre eserin yeniden basılmasına lüzum hâsıl olmuştur. Bu yazı şüphesiz Tanpınar'ın müracaatı üzerinedir. Bu tarihten epey sonra, bizzat Tanpınar dekanlığa verdiği bir dilekçesinde (veya beyanında) fakülteye geldiğinden beri dersinin geniş bir kitabını yazmaya çalıştığını, 1951'de (1949 olmalıdır) birinci cildi çıkan edebiyat tarihinin iki senedir değişmiş, düzeltilmiş ve ilâveli ikinci basımı ile meşgûl olduğunu, ayrıca başında eski edebiyatın estetiğine dair bir mukaddime bulunacağını, ikinci cildinin ise gelecek senelerde yayımlanacağını belirtmektedir” (Okay, a-2006 :15).

Eserin ikinci baskısı, (XIX uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi I: Yeni Baştan Ele Alınmış ve Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, nu.386, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1956, XLVIII+624 s.) 1956 yılı yazı'nda yine İstanbul Üniversitesi yayınlarından neşredildi.

“İki sene süren devamlı bir çalışma sonunda 1956 yazında eser, çok daha genişlemiş ve mükemmelleşmiş olarak ortaya çıktı. Kitabın ikinci baskısı da, ilk neşrinde olduğu kadar hararetle bir alâka ile karşılandı. Eserin başındaki, onun eski Türk edebiyatına dair orijinal görüşlerini tesbit eden geniş bir giriş kısmı, bu yeni baskının getirdiği kazançların en mühimi oldu. Müellif, 1930'da Ankara'daki edebiyat muallimleri kongresinden bu yana eski Türk edebiyatı üzerinde, zenginleşen bir kültür ve daha yerine oturmuş ölçülerle çeyrek asra yakın bir müddet içinde zihninde yoğurup geliştirdiği düşünceleri burada son şekliyle ifade ediyordu. Bu girişi yazmak için, belki esas kitabın telifi için okuduğundan daha fazla eser karıştırmış, aydınlanmak istediği muhtelif meselelerde bazı mütehasıslar, bilhassa Şarkiyat mütehasısları ile devamlı surette görüşmüştü. Böyle bir hazırlıktan sonradır ki onu, ancak asıl edebiyat tarihi kısmının baskısı bittikten sonra kaleme aldı. Yeni baskıdan bahseden Avrupalı bir

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

araştırmacı, eserin batı dillerinden birine çevrilmesi arzusuna tercüman olmaktadır"
(Akün 1962:XII / 15).

Diğer baskılar, ikinci baskının tekrarından ufak tefek değişiklikler ile yapılır. Eserin 3. baskısı, yine Mehmet Kaplan'ın gayretleriyle neşredilir (1967). Abdullah Uçman'ın hazırladığı ve YKY'da neşredilen son baskı ise, bazı ara başlıkları, ara notları, dipnotları, kaynakçası ve yeni düzenlemeleri ile eskilerinden farklı bir nüshadır.

Buraya kadar arz edilen kanaatlere bakılınca anlaşılır ki, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin değerlendirilmesi*, çok ayrıntılı bir araştırmayı gerektirir. Bütün yönleriyle edebiyat tarihini ele almak, bu makalenin sınırlarını aşar. Burada Tanpınar'ın edebiyata bakışına bir nebze olsun değinmek, amaçlanmıştır. Bunu yaparken *eserin takdim plânını* aramak gerekti. Bu konuda Mehmet Kaplan, "*Tanpınar'ı Tahlilî Olarak Okumak*" başlıklı ders notunda öğrencilere Tanpınar'ın edebiyat tarihini okumanın yollarını gösterir. Bu satırlarda, eseri değerlendirme, Tanpınar'ın Türk ve Batı dünyası hakkındaki bilgi birikimine, sanatçılık yönüne ve mütefekkir özelliğine bağlanır. Tanpınar'ın terki bî üslûbu sebebiyle, mürekkep cümlelerinin bölüm bölüm tahlil edilmesi tavsiyesinde bulunulur. Bu tavır, bu makale için de önemli bir hareket noktası olmuştur (Kaplan 2003:13-18).

Tanpınar'ın eseri ile ilgili olarak *metot tartışmalarında* da farklı görüşler sergilendiği bilinmektedir. Efkâr-ı umûmiye, Tanpınar'ın edebiyat tarihini ilmî metot ile estetik teknikleri en iyi birleştiren bir eser olarak değerlendirir. Konu sınırlaması ve metot açısından takdir edilen eser; daha evvelki modellere benzememekte; terminoloji oluşturma ve problem kurma bakımından da dikkatleri üzerine çekmektedir.

"Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebî tenkitleri ve bütün olarak XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, zengin ve teferruata dayanan bir vesika tarihçiliği ile şahsiyet ve metinlerin sanatkârca yorumunun sentezi karakterini taşır. Metodu, sosyal ve psikolojik şartların, sanatkârın ve edebî eserin teşekkülünde ihmâl edilmemesi esasına dayanır" (Okay 1998:8 / 231).

Ayrıca; Tanpınar'ın edebiyat tarihindeki meseleler ve onlara akseden prensipler; *amaç, mâhiyet ve fonksiyon* (Wellek 1983:13-44) kavramlarıyla bir kere daha düşünülürse gözden kaçan bazı hükümler daha kolay yakalanabilir: Birinci derecede yazarın ve araştırmacının amacı sınırlanabilir. Mâhiyet; hem edebî esere ve hem de edebiyat tarihine ait özelliklerin yorumu olarak anlaşılabilir. Fonksiyon ise, eserin sosyal hayattaki özellikle eğitim câmiasındaki işlevi'dir, şeklinde özetlenebilir.

Tanpınar'ın bu eseri yazmaktan amacı nedir, bunu vesikalarla ispat etmek zordur ama, eserinden çıkardığımız bilgilerle *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin* yazılma amacı; devirleri, fertleri (yazarları) ve eserleri "*sarih ve doğru bir şekilde vermek*"tir (Tanpınar 1976:X).

Yapılan iş, edebiyat tarihi yazmaktır ama Tanpınar'ın anladığı edebiyatın ve edebiyat tarihinin mahiyeti, o devrin anlayışından farklıdır. Tanpınar, edebiyat tarihinde metin tahlillerine ayrı bir önem vermektedir. Tanpınar'ın edebiyat tarihi, üniversitede okutulacaktır. Tanpınar, eserini hem ders kitabı olarak hem de bir araştırma kitabı olarak hazırlamaktadır. Eserden beklediği budur. XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde öne çıkan en önemli fonksiyon da, Tanzimat dönemindeki edebî eserlerin tarihî çizgideki derin ve orijinal tahlilleridir. Eser bu bakımdan bir tahlil kitabının işlevini de yerine getirmektedir. Ayrıca Tanpınar hem kendini ispat edecek, hem de üniversite hocalığının getirdiği sorumlulukları deruhte etmiş olacaktır.

“Hiç şüphe yok ki Tanpınar edebiyat tarihinde yapmak istediğinin farkında ve bilincindedir. Kendinden önce nasılsa yerleşmiş olan ve hemen her edebiyat tarihinde tekrar edilen yanlış değer yargılarını sarsacaktır. Fakat asıl önemlisi, edebiyat tarihini ansiklopedik bilgi yığını olmaktan kurtarmaktır. Böylece edebiyat tarihinin de tıpkı edebiyatın kendisi gibi ‘bir zevk ve haz meselesi olduğu’ inancıyla işe koyulmuştur” (Okay 2006a:16).

Bu iktibas esas olmak üzere, Tanpınar'ın amaçlarını şu maddelerde özetleyebiliriz:

1. Daha önceki yanlış değer yargılarını değiştirmek.
2. Edebiyat tarihini bilgi yığını bir kitaba çevirmemek; onu, bir sanat eseri gibi yazmak.
3. Okuyucuda “*zihni zevkler melekesi*” geliştirmek (OKAY, 2006a:16).

Acaba daha önceki yanlış değer yargıları nelerdi? Bu yanlış değer yargılarından biri isimlendirme ve konunun sınırlandırılması ile ilgili olmalıdır. Gerçekten de eserde konunun sınırlandırılması ve isimlendirilmesi dikkate değerdir. Tanpınar, Türk Edebiyatı alanının edebiyat tarihi dalını “XIX. Asır Türk Edebiyatı” olarak sınırlamakta ve isimlendirmeden başlamak üzere ilmî çalışmanın model, terminoloji ve problem kurma yolunda kendine has bir başkalık ortaya koymaktadır.

Gerek divan şiirinin değerlendirilmesinde ve gerek on dokuzuncu asırdan sonraki eserleri değerlendirme sırasında tarihî olayların önüne geçen metin tahlil endişesi, Tanpınar'ın karakteristiğidir. Cevdet Paşa'yı ilgilendiren satırlar örnek olmak üzere görülür ki, tarihî metinler, tarihî metni yazan müverrihler, hattâ devlet adamları bile edebî bir obje gibi tahlil edilir. Bu subjektif ve estetik yaklaşımların yanında Tanpınar'ın sağlam bir tarihî örgü kurduğu dikkatlerden kaçmaz. Bu tarihî örgüde “*bir devrin edebî çehresini tespitte çalışmak*” esastır.

“Edebiyat vak'alarını zaman çerçevesi içinde olduğu gibi sıralamak, birbiriyle olan münasebetlerini ve dışardan gelen tesirleri tayin etmek, büyük zevk ve fikir cereyanlarını ayırmak, hülâsâ her türlü vesikanın hakkını vererek bir devrin edebî çehresini tespitte çalışmak, edebiyat tarihinden beklenen şeylerin en kısa ifadesidir” (Tanpınar 1976 :IX).

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR İNCELEME

Bu ifadelerde öne çıkan bakış açıları ve edebiyat tarihinden beklenen unsurlar şöyle sıralanabilir:

Edebiyat tarihinden ne beklenir?	Edebiyat vak'ası nasıl anlatılır?	Vesikanın hakkını vermek nedir?	Bir devrin edebî çehresi nasıl tespit edilir?
⇒	⇒	⇒	
EDEBİYAT VAK'ASI: 1) zaman çerçevesi; 2) olduğu gibi (objektif) sıralamak; 3) birbiri ile olan münasebetler ve dışardan gelen tesirler; 4) büyük zevk ve fikir cereyanlarını ayırmak... gibi unsurlardan oluşan bir bütünlüktür.			

Orhan Okay, birinci baskı ile ikinci baskının önsözünü birlikte değerlendirerek, "Tanpınar'ın yapmak istediklerini" şu maddelerle izah eder:

1. Edebiyat vakıalarının zaman çerçevesi içinde olduğu gibi sıralamak (kronoloji)
2. Bu vakıaların birbirleriyle olan ilişkilerini tespit etmek,
3. Bunlara dışarıdan gelen tesirleri görmek,
4. Büyük zevk ve cereyanlarını ayırmak (edebiyat tarihinin tasnifi)
5. Her türlü vesikanın hakkını vermek,
6. Bütün edebiyatımız boyunca ihmal edilmiş olan nesrin meselelerini ortaya koymak,
7. On dokuzuncu yüzyıl edebiyatının Türk insanında başlayan bir buhranın da tarihini olduğunu dikkate almak" (Okay 2006a:20/15).

Tanpınar, edebiyat tarihinin ölçütlerini sıralarken alışılmış bir edebiyat tarihi plânı yerine, edebî tercümelerin başlama yılı olarak saydığı 1859'u ve Hâmid'in Makber adlı eserinin yayın yılı olan 1885'i nirengi noktaları biçiminde gösterir. Bu bilgileri aktarmayı, farklı dikkatlerle sürdürür. Tanpınar'ın edebiyat tarihine göre; bu dönemin edebiyat tarihinde,

- a) 1859 ile 1885 arasını çok önemli bir zaman dilimi olarak görmek gerekir;
- b) bu ve devam eden dönemlerin "içtimâî ve tarihî karakter"i çok önemlidir;
- c) "zevkin ve ferdin ifadesi olan sanat eseri", içtimâî ve tarihî karakterin aynasıdır;
- ç) "Brunetier'in nev'ilerin gelişmesi ana fikri"ne dikkat edilmelidir;
- d) "Petersen, Wechssler ve Albert Thibaudet'in nesiller görüşü" değerlendirilmelidir;
- e) "Taine'in zaman ve muhit fikri" (Tanpınar1976:IX) tatbik edilmelidir.

Tanpınar'a göre edebiyat tarihi, o dönemde cemiyette görülen "yeni bir duyuş, düşünüş ve anlatış tarzı"na, "yeni bir dünya ve tabiat görüşü"ne, "yeni insan anlayışı"na, "hadiselerle, hakları olan yeri" vermeğe vesile olmalı; "daha evvel onlarla (hadiselerle) hesaplaşma"ya dikkat etmelidir (Tanpınar 1976:IX).

Tanpınar, kendi edebiyat tarihi anlayışını ayrıca şu ifadelerde ortaya koyar:

Mehmet ÖNAL

“Tarihte metot, muayyen şartların, kronoloji ve vesikaların ihmal edilmemesi dışında biraz da mevzuun emrinde ve onun telkiniyledir. Kaldı ki bütün nazariyeler ancak bir giriş kapısı olabilirler; o kapıdan girilir girilmez tarihin ve konunun icapları kendilerini duyurmaya başlar. Bu icapları muayyen bir nazariyenin çerçevesinde tutabilmek için vak’aları lüzumundan fazla zorlamamak gerekir; elimizden geldiği kadar bundan sakınmaya çalıştık. (..) Unutmayalım ki nesil, edebî zümre ve hareket, zaman, muhit ve ırk, edebî nev’i ve sanatkârın kendisi, beraberce mevcut olan şeylerdir” (Tanpınar 1976:X).

Tanpınar’ın bu ifadeleri, onun belli bir edebiyat tarihi metoduna bağlı kalmadığını ama edebiyat tarihinin ihtiyaç gösterdiği ve bizim edebiyatımıza uyan bütün metotlardan ve bakış açılarından faydalanmak gerektiği fikrinde olduğunu gösterir. Bu noktada Ömer Faruk Akün’ün “*Bir Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün Müdür?*” adlı makalesinden aldığımız verilerle söyleyecek olursak; *asır, dönem, devir; dönemin temel kavramları, ifâde özellikleri, çağrışım sistemleri, hayaller, imaj ve sembolleri; siyâsî değişimler ve boğumlanmalar; nesiller; edebiyat topluluğu, grup, ekol, mektep ve toplaşmalar; poetika, manifesto ve bildirgeler; farklı iklim ve coğrafyalarda oluşan birikimler; sosyal, kültürel, siyâsî ve meslekî muhitler, doğal çevreler ve coğrafyalar; zihniyet değişimi, tercümeler, adapteler* ve buna benzer ölçütlerin, Tanpınar’ın eserinde de bir problem olarak değerlendirildiğini görüyoruz (Akün 1990:1/1/13).

Tanpınar’ın diğer edebiyat tarihlerinde alıştığımız yolu takip etmemesi, onun eksikliği değil, farklılığı ve olumlu özelliğidir. Dönemin şartlarından, yaşadığı telaş ve streslerden kaynaklanan ufak tefek tarih ve dipnotu yanlışları ise, bilim adamlarımız tarafından yeri geldikçe tashih edilmektedir. Bütün bunlar, Tanpınar’ın eserinin kıymetini azaltmaz, üstelik bunca yıldan beri aşılmamış bir eserin üzerinde bunca yorum yapılmasıyla, değerini hâlâ önemle koruduğunu gösterir. Zamânın darbelerine dayanabilmiş bu edebiyat tarihinin hizmetleri, yazarının sanatkâr mizacı ile telif edilebilirse, onun hakiki değerine ulaşılabilir.

Tanpınar’ın bazı hükümleri, edebiyat tarihinin bir sanatkâr elinden çıktığını gösterir. Onun derin kültürü, bilhassa biyografilerde ve metin tahlillerinde çok belirgin olan duygusal yorumları içinde daha da öne çıkar. Bu tavır, okuyuculara farklı ufuklar kazandırır. Edebiyatın bilgi yığınından kurtulma meselesi, Tanpınar’da estetik cümlelerin ihatasıyla belirir. Şüphesiz bu tercih, Tanpınar’ın mizacı ile ilgilidir ve onun bu yönü hakkında henüz son sözler söylenmemiştir.

“O, tıpkı hocalık hayatındaki derslerinde olduğu gibi, asıl konudan çok kolay uzaklaşıp mizacının sevk ettiği sulara dolaşmasını seven bir insan. Bunu belki başka ilim adamlarında bir zaaf olarak düşünebiliriz. Fakat Tanpınar gibi sanatkâr mizaçlı bir insan için bu kaymalar, bana göre sanatın zenginliğini teşkil etmektedir” (Okay 2002:6/61/8).

Bir başka mesele, onun mütebahhir mâlumâtı ve sanatındaki vüs’ati, eserlerinde bir yarım kalmışlık hissini uyandırmasıdır. Hep bir yarım kalmışlık, büyük sanatkârı ihata eder. Mizaca muhit olan, biraz da bu yarım kalmışlıktan gelen esintilerdir. Aslında *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* de, Tanpınar’ın diğer eserlerinde

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

gördüğümüz yarım kalmışlık, tamamlanamamışlık, bitmemişlik izlenimi taşıyor (Kolcu 2002:64, 65, 226). Hocası Yahya Kemâl'de de gördüğümüz bu nâ-tamam hâl, belki de mükemmeliyetçi sanatkârların mizaçlarından kaynaklanmaktadır. Bu konuda birçok araştırmacının bizim gördüğümüz müstakil yazıları (*Ali Günvar, "Şiirde Yarım Kalmanın Görkemi", Şiir Atı, nu.3, Nisan 1987, s.27-31; Uçman-İnci 2002:391-393. *Celâl Fedâî, "Tamamlanmamış İlk Romanı Olarak Mahur Beste", Hece Dergisi, 2002:6/61/126-132) vardır. Muhtemelen bibliyografya taramasında bu konuda başka çalışmalar çıkacaktır.

Turan Alptekin'in ifâdelerinde hem edebiyat tarihinin hem de Yahya Kemâl'e âit eserin yarım kaldığı kesindir. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nin ikinci cildi ile Yahya Kemâl monografisi birleşebilseydi bu yarımlığın tamamlanma ihtimâli kuvvetle muhtemeldi (Alptekin 2001:81-82).

Şerif Aktaş ise, yarım kalmışlıktan daha çok bir başka açıdan "tamamlanmış"lık yönüne işaret eder:

"Bursa'da Zaman, Beş Şehir, Huzur gibi eserleri, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi 'Giriş'i ve hâli zenginleştirmek gayesiyle geçmişe âit değerleri yorumlayarak zamanımıza taşımaya teklif eden yazılarıyla bizde millî romantik duyuş tarzının en ciddi temsilcilerinden biri durumuna yükselmektedir. O böylece de öğrencisi ve yakını olmakla öğündüğü Yahya Kemâl'in faaliyetini bir yönüyle sürdürmekte ve tamamlamaktadır" (Aktaş 1998:243-250; Uçman-İnci 2002:536-537).

Tanpınar'ın edebiyat tarihi de bir bakıma ileride değişecek şiirlerden bir mısra idi, değişecekti, tamamlanacaktı ama hilkatin ömre tanıdığı fânî vâde, sonsuza uzanan rûhu aldığı vakit, Tanpınar'ın edebiyat tarihi de bir yarım mısra olarak tarihe taşındı.

Yarım kalmışlığın pek çok sebebinden birisi Tanpınar'ın, engin bilgisidir, demiştik. Yazarın edebiyat tarihinde ortaya çıkan birikimi, onun mizacına bağlı olarak çok değişik açılardan yorumlanmıştır. Mesleğimiz gereği edebiyat eğitimi açısından bu yorumların belli bir amaca ve fonksiyona yönelmesi ve bu teâmül ile ana istikâmetin belirlenmesi çok önemlidir. Bu bakışla diyebiliriz ki; Tanpınar'a göre XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde edebî eser, structuralizm ve new-criticismizm anlayışına yakın olarak tanımlanır :

"... içtimâî karakter ne kadar kuvvetli olursa olsun bir edebî eser her şeyden evvel kendisidir ve getirdiği duygu, görüş ve düşünüş yüküdür. Biz onu ister istemez kendi hudutları içinde bir vakia olarak alırken devriyle yaptığı konuşmayı da ihmâl etmemeğe çalıştık" (Tanpınar 1976:X).

ifâdeleri ve özellikle, "*Edebî eser her şeyden evvel kendisidir...*" cümlesi, eserden hareket eden bakış açılarını akla getiriyor. Bu tercih, onun döneminde, Batı dünyasında tartışılan meseleleri takip ettiğini ve değerlendirdiğini düşündürmektedir. Çünkü Rus Formalizmi, yapısalcılık, yeni eleştiricilik gibi adlarla sınıflandırılan gayretlerin ortak paydası, edebî metni hareket noktası almaktır. Tanpınar, edebiyat tarihinde hem edebî eserin ne olduğunu anlatır hem de

edebî eserden hareket ettiğini açıklar. Ayrıca bu ifadelerde edebî eserin dört önemli yönü ortaya çıkar: *duygu, görüş, düşünüş ve devri ile yaptığı konuşma...* Tanpınar böyle yazmakla birlikte, eserinde edebî metne kendi mizacı ve birikimi açısından empresyonist diyebileceğimiz bir tarzda yaklaşır.

Edebî eserin bu sınırlarda değerlendirilmesi, Mehmet Kaplan'ın *Hikâye Tahlilleri*'nde uyguladığı tahlil metodundaki değerlendirmeye çok benzemektedir. Metinden hareket eden ve gerektiği zaman "eser-yazar", "eser-sosyal çevre" ve "eser-devir" arasındaki ilgiyi değerlendiren Kaplan'ın metoduna göre, her edebî eser kendi içinde bir bütünlük taşır.

"Bu metodun esası, dikkati edebî metinler üzerine yöneltmek ve onu oluşturan unsurları, bu unsurların ana fikir ve birbirleriyle olan münasebetlerini incelemekten ibarettir. Bu metod şu estetik prensibe dayanır: Her edebî eser kendi içinde organik bir bütündür. Onun güzelliği de buna dayanır. Mükemmeliyet, eseri oluşturan unsurlar arasında kurulan ahenkten ibarettir. Onu anlamak ve değerlendirmek için eserin dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekir. 'Metin tahlil metodu' edebiyatın gaye ve mahiyetine uygun olan metottur. Zira edebî eser, ancak kendi içinde organik bir bütün haline geldiği zaman, güzellik ve mükemmeliyete ulaşır. (...) Bu anlayış tarzı, öteden beri bilinen ve uygulanan eser-yazar, eser-sosyal çevre, eser-devir arasındaki münasebetleri incelemeyi, gayrimeşru veya ilim dışı kılmaz" (Kaplan1979:7,8).

Bu yoruma ve Kaplan'ın "Tahlilî Okuma" ifadesine ek olarak bir dikkati paylaşmak gerekirse diyebiliriz ki; edebiyat tarihi çalışmalarında on dokuzuncu asrın bütün vesikalarına uzanmak isteyen Tanpınar'ın ve asistanı Mehmet Kaplan'ın malzeme yığından çok bî-zâr kaldıklarını, bir noktada sadece 27 senelik bir dönemi aydınlatırken bile kendilerini çok yetersiz hissettiklerini hatırlamak gerekir. Bu çaresizliğin ve yetersizliğin sebebini, Türk kültüründeki genişlikte ve edebiyat tarihi çalışmalarının dokusunda aramalıyız. Bu dikkatte en büyük hisse genç asistan Mehmet Kaplan'ındır. Türk edebiyatı için yeni bir metoda yönelmek yolunda çok büyük ümitleri olan Kaplan Hoca şöyle diyor:

"Kendi kendime kalsam, bu toptancılığa harp açacağım. Bir sahifelik metin üzerinde tedkikler yapacağım. Edebiyat tarihi cidden beni cezbediyor. Fransızca ve Almanca'dan okuduğum bazı kitaplar, önümde bitmez tükenmez bir saha açtı. Estetik, sosyoloji, psikoloji ve stilistik yardımıyla yapılacak edebî tedkiklerin Türk edebiyatı tarihini bambaşka yapacağını sanıyorum. Edebî tedkik Avrupa'da müstakil, ince bir ilim haline gelmiş. Edebiyat tarihi, artık tarih yahut içtimâiyatın kolu değil. Mevzûn, müstakil, usûlü ayrı bir ilim. İnsan bunları görüp de bizim tedkik müsveddelerine bakınca farkı anlıyor" (Kaplan 1992:137).

Bu satırlar, Tanpınar'ın edebiyat tarihi hazırlığı ile birlikte, Türk edebiyatındaki tarih yazıcılığının metodik problemlerine ışık tutuyor. Bu konu, Ömer Faruk Akün Hoca'nın "*Bir Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün müdür?*" sorusunu da tekrar düşündürüyor; ayrıca, Mehmet Kaplan'ın metin tahlilindeki usûlü, edebiyat tarihi yazmağa tercih edişine de başlangıç oluşturuyor.

Yukarıda zikredildiği gibi XIX. Türk Edebiyat Tarihi, *konuyu sınırlandırma ve isimlendirme* bakımından da çok dikkate değer bir özellik taşır. Tanpınar, Türk edebiyatının edebiyat tarihi alanında on dokuzuncu asır ile sınırladığı konusunu

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

başta isimlendirme olmak üzere büyük bir isabetle ilân ediyor; konu sınırında, isimlendirme açısından isabet olmakla birlikte, sınırlandırılmış konuyu işlemekte, sınırı geniş tuttuğu veya çok farklı tartışmalar açtığı konusunda farklı görüşler ortaya çıkıyor.

Alanın ve konunun isimlendirilmesi, daha önceki yayınların takip ettiği örneklerden farklı bir yol izlendiği hissini veriyor. Tanpınar'dan önce Türk edebiyatının on dokuzuncu asrını ele alan; edebiyat tarihi, tezkire, biyografi vb. özellikler taşıyan belli başlı çalışmalar içinde sözgelimi aşağıdaki eserlerin isimlerini dikkatlerimize sunalım:

- 1) *Tarih-i Edebiyat-ı Osmâniye* (*Abdülhâlim Memduh, 1306, İstanbul: Mahmudbey Matbaası, 134s.; *Şehabeddin Süleyman, 1328, İstanbul: Sancakyan Matbaası, 378s.; *Fâik Reşad, İstanbul: Zerafet Matbaası, 399s.; *Ali Ekrem, 1328, İstanbul: -, 288s.),
- 2) *Tarih-i Edebiyat Dersleri* (*Mehmet Hayreddin, 1330, Konya: Vilâyet Matbaası, 104s.; *İbrahim Necmi, 1338, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 605s. 2 cilt),
- 3) *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyat* (*Köprülüzâde Mehmet Fuat- Şehabeddin Süleyman, 1332, İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 292s.),
- 4) *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi* (*İsmail Habib, 1340, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 702s.),
- 5) *Edebî Yeniliğimiz* (*İsmail Habib, 1932),
- 6) *Yeni Edebî Yeniliğimiz* (*İsmail Habib, 1940),
- 7) *Türk Edebiyatı Tarihi* (*İsmail Hikmet, 1925,1926, Bakü: Azer neşr, 1454s.; *Orhan Rıza, 1934, İstanbul: Suhûlet Basımevi, 189s.; *Hıfzı Tevfik Gönensay-Nihad Sami Banarlı, 1942, İstanbul: Remzi Kitabevi, 252s.; *Atsız, 1943, İstanbul: İşık Basımevi, 76s.; *Hıfzı Tevfik Gönensay, 1944, İstanbul : Yedigün Yayınları, 424s.),
- 8) *Edebiyat Tarihi Dersleri* (*Agâh Sırrı, (1932), İstanbul: Maarif Matbaası, 470s.; Yeni Türk Edebiyatı ile ilgili olarak sonraki yayın: 2.cilt, (1934), İstanbul: Kanaat Kitabevi, 391s; 3.cilt, 1938, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 358s.),
- 9) *Tanzimata Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümûneleri* (*Saadet Nüzhet, 1931, İstanbul: Suhûlet Kitabevi, 705s.),
- 10) *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi* (*Mustafa Nihat Özön, 1934, İstanbul: Devlet Basımevi, 793s.),
- 11) *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (*Mustafa Nihat Özön, 1941, İstanbul: Maarif Matbaası, 483 s.),
- 12) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (*Nihad Sami Banarlı, 1948 , İstanbul : Remzi Kitabevi, 252s)....” (Listenin alındığı kaynak: (Sağlam 2006:4/7 /9-23).

Burada zikrettiğimiz eserlerin hiçbiri, konusunun adını “XIX. Asır” ifadesiyle sınırlanmamış, böyle tesmiye etmemiştir. Tanpınar'ın kitabının ikinci baskısı için bir değerlendirme yazısı kaleme alan Asaf Hâlet Çelebi, eserin ismi ile ilgili şu yorumu yapar:

“Her şeyden evvel ismi üzerinde duracağım. Bundan evvel Türk edebiyatı üzerinde denemeler yapanların çoğu ona Tanzimat Edebiyatı adını veriyordu. Ben öteden beri bu klişenin yanlış kullanıldığı kanaatindeyim. Nitekim Servet-i Fünûn Edebiyatı tabiri de böyledir. Avrupa'da Avrupalılar gözüyle edebî mektepler romantizm, realizm, sürrealizm gibi bir fikir etrafında toplanan hüviyetleri mütalaa etmektedir. Edebiyatta mektepleri tarih devirlerine nisbet etmek doğru olmaz. Aynı şekilde bir mecmuanın

adını bir edebî devre izafe etmek de münasebetsizdir. Hele beş asırdan fazla devam eden bütün klâsik edebiyatımıza topyekün Divan Edebiyatı adını vermeyi de yersiz buluyorum. Çünkü bu edebiyatta nesirler divana giremeyeceği gibi şiirde de divanla hiç alakası olmayan mesnevi gibi neviler de vardır; bir de mesela Şeyhî ile Galib Dede arasında ölçülemeyecek kadar muazzam farklar bulunmaktadır. Edebiyat tarihi yazarlar için yeni baştan bir tasnif yapılması pek yerinde bir harekettir. Bunu ilk defa Ahmet Hamdi'de görüyorum. Hiç olmazsa eserine ilmî ve itiraz kabul etmeyen bir ad vermiştir” (Çelebi 1956:259/151-154; Uçman-İnci 2002:70).

Tanpınar'ın edebiyat târihinin *muhtevası ve temel özellikleri*, yine onun ifadelerinden çıkarılabilir. Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a kadar kısa sayılabilecek bir dönemi ele alan Tanpınar, eserinde, “*divan edebiyatı üzerine uzun ve önemli bir giriş*”le, Batılılaşma hareketlerini özetleme, şâirleri kendine göre sınıflama, “*medeniyet-edebiyat*” ilişkileri üzerinde durma gibi özellikleriyle, bir bakıma edebiyat tarihinden ne anladığını da uygulayarak göstermiş olmaktadır (Okay 2006:4/7/356).

Tanpınar'ın giriş yazısında, divan şiiri “*bu şiirin aşağı yukarı bir asırlık bir küçümsenme sürecinden sonra ilk defa onun kalemîyle yeni bir bakış açısına alınır ve yeni bir değerlendirme safhası açılır.*” (Okay 2006a:17). Uzun yıllar sonra “*...divan şiiri ilk defa bu giriş yazısıyla polemik ve politik konu olmaktan çıkarak yeni bir estetik ve poetik zevk objesi olarak sunulur*” (Okay 2006a:17).

Tanpınar, sınıfta “*Batı kültürünün ve estetiğinin sorunlarına ağırlık veren bir hoca olarak*” tanınıyordu. (Alptekin 2001:16). Edebiyat tarihinde de görüldüğü gibi, değişim yönü *Bati*'ya doğrudur. Şiirlerinde ve nesirlerinde “*Tanpınar'ın meşgûl olduğu Garp edebiyatları sırasıyla: Fransız, İngiliz, Alman, Rus, Klâsik Yunan, İtalyan, Amerikan, İspanyol, Lâtin, Belçika, İsveç ve Danimarka edebiyatlarıdır*” (Emil 1962:XII/98). O, Batı karşısında dikkatli, hassas ve çok birikimlidir. Bu müktesebât ve mizaç, yalnızca edebiyatçılara karşı değil, Batı'nın bütün sanat ve fikir adamlarına yönelmiştir. Birol Emil'in tespitlerine göre;

“Dikkate şayan olan nokta, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın üzerinde Garb'ın edebiyatçıları kadar ressam, heykeltıraş ve müzisyenlerinin de tesiri bulunmasıdır. Bazı şiir ve nesirlerindeki imajların çok defa bu sanat kollarından geldiği, bu sahalardan alınan unsurların bazen bir benzetme vasıtası, bazen de bir hatırlama olarak üslûp ve kompozisyonu dokudukları bilinen bir gerçektir.(..) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şahsiyetindeki terkibe yalnız sanatçılar değil aynı zamanda ilim ve fikir adamları da girer” (Emil 1962:XII / 98).

Batıdan gelen etkilerle birlikte edebiyat hayatımızda, *eski şiir-yeni şiir* oluşumunun en önemli sebebi *zihniyet değişimidir*. Zihniyet değişimi, bütün medeniyet oluşumlarının ilk safhasında görülebilecek bir gerçektir. Tanzimat'ın ilânı yıllarında Osmanlı cemiyetinde meydana gelen zihniyet değişimi, Tanpınar'ı da son derece ilgilendirmiş, bu değişimin ana hatları onun tarafından adım adım takip edilmiştir.

Zihniyet değişiminin Osmanlı içinde *ikilik* dediğimiz bir farklılaşma ile günümüze kadar ulaştığını biliyoruz. Tanpınar'ın eserinde takip ediyoruz ki, bizim

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

için edebiyat başta olmak üzere, hayatın hemen her kesiminde ve cemiyet içindeki her müessesede bir ikilik anlayışı baş göstermiştir. Eski mektep, yeni mektep; alaylı, mektepli; eski usûl, yeni usûl; alaturka, alafranga; asrîlik, örfîlik... Zihniyet değişikliği ile gelen bu farklılaşmanın, eski ve yeni çatışması şekline dönüştüğü anlar bir tarafa, günümüze kadar yan yana, bir arada yaşamaya devam ettiği görülmüştür. Aydınlar, çok uzun bir süre, hayatı algılayışın temel kavramlarını doğu – batı kelimelerinin sınırında belirleyecektir. “*Bu devirden başlayarak hayatımıza giren ve bugün bile tamamiyle çözülmemiş olan ‘ikilik’, onun, üzerinde uzun uzadıya düşündüğü meselelerden biridir*” (Eralp 1949; Uçman-İnci 2002:51).

İkilik, hem değişimin hareket noktası hem de kargaşanın temel sebebidir. Günümüze kadar uzanan boyutlarından bahsettiğimiz ikiliği “*Ahmet Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi’nde nice tarihçiye taş çıkartırcasına anlatır. Tanzimat’ın en büyük fatalitesi saydığı kültür ikiliğinin gelişimini...*” (Demiralp 2001:88).

Belki de ikiliğin sebebi sadece medeniyet değişimi değil, iki medeniyet arasında bir fetret devri yaşanmasıdır. Tanpınar bir çok sebeple birlikte “*İkiliğin nedeni olarak bir uygarlıktan öbürüne geçememişimizi gösterir (...). Geçmek için seçtiğimiz yolda yapıldığını düşündüğü yanlışlıkları anlatır*” (Demiralp 2001:89).

İkilik anlayışına, doğu-batı birikimlerinin ikisi üzerinden değil de, Tanpınar’ın ‘geçmiş uygarlığı bilmek’ amacına yönelik olduğunu iddia ederek farklı, zor ulaşılabilir ama etkili bir yorum getiren Hasan Bülent Kahraman, Tanpınar’ın estetiğinden daha çok düşüncelerine atfedebileceğimiz bir görüş sergiler:

“Tanpınar’ın temel kaynakları 19. yüzyıl epistemolojisi, Divan edebiyatı ve nihayet Osmanlı medeniyetidir. (...) Tanpınar bu kaynakları nötr ve işlemlerinden soyutlanmış, boşaltılmış olarak ele almaz. Yeni bir uygarlık ve insan tanımı geliştirebilmek için onlara yönelir. O nedenle de, o kültürel birikimi, bildiği kadarıyla değil, daha fazlasıyla kavramaya çalışır. Bu amaçla onu daha içeriden kuşatmaya gayret eder ve o yönde yoğunlaşır. Elindeki birikimin nesnel yanını aşmayı amaçlar. (...) Uygarlık çatışmasını kendisine çıkış noktası olarak alır. Kültür ikiliği diye tanımladığı konunun dışına çıkabilmesi için sentezler önerir. Bu sentezin asıl nüvesi geçmiş uygarlığı bilmek ve özümsemektir” (Kahraman 2000:9-43; Uçman-İnci 2002 :644).

“*Tanpınar’ın temel kaynakları 19. yüzyıl epistemolojisi, Divan edebiyatı ve nihayet Osmanlı medeniyetidir*” cümlesine Batı Medeniyetini de eklemek gerekecektir. Zira Batı olmasa ikilik olmayacaktır. Tanpınar’ın kendi kültürünü yaşayarak, duyarak, benimseyerek öğrenmesi ve anlatmasını yazar, bir problem ve eksiklik olarak ele alıyor. Eğer kendi kültürünü benimsemeyen bir Tanpınar düşünürsek, acaba şimdi incelediğimiz eserler ortaya çıkar mıydı? Bize göre, Tanpınar’ın ikilik anlayışının temel sebebi, zihniyet değişimi ve Tanpınar’ın da bunu ta derinden yaşamasıdır. H. Bülent Kahraman’ın “*Elindeki birikimin nesnel yanını aşmayı amaçlar. (...) Uygarlık çatışmasını kendisine çıkış noktası olarak alır. Kültür ikiliği diye tanımladığı konunun dışına çıkabilmesi için sentezler önerir*” cümleleri ise gerçekten yerinde ve ihatalı hükümlerdir.

İkilik konusunda, ayrı bir makale yazmak gerekir. Biz, edebî eserde, özellikle şiirde yansıdığı kadarıyla ikilik meselesini düşünmek istedik. Bu yüzden, ikiliğin gölgesinde Türk kültüründeki batıya akış, edebiyatımızda da öncelikle, zihniyet değişikliğinde; yeni tür ve şekillerde; mazmûndan kavramlara doğru uzanışta ve bir “gazeteci lisânı”nın (Tanpınar 1976:250) doğmasında aranmalıdır.

Medeniyet değişimi; iletişimin yaygınlık kazanmasıyla hızlanır. Tercümeleler, adapteler ortaya çıktıkça; kitap, dergi ve özellikle gazetelerde yeni bakış açılarıyla nesirler, romanlar, tiyatrolar, şiirler... yayımlandıkça edebî zevk ve tercihlerin değiştiği görülür. Bu değişim, fikir hareketleri, kuramlar ve edebî akımlar ile de takip edilebilir. Değişim olmakla birlikte ona karşı tezler, antitezler; sentez, analiz, terkip ve yorumlar da göstermektedir ki, “ikilik” çok kuvvetli uç noktalarla tebâruz etmekte, kaybolmamakta ve zihniyet değişiminin bir sonucu olarak yaşamaktadır. Tanpınar’ın edebiyat tarihinde, estetik yanı çok ağır basan ama objektif yorumları reddetmeyen bir edebiyat tarihçisinin kararlarını ve tercihlerini görüyoruz. Bu noktada, bütün bu objeleri ele alan araştırma, veri toplama, inceleme ve tahlil tecrübeleri; ve sonunda objektif değerlendirme basamağındaki ustaların rehberliğinde oluşmuş tespit ve hükümler manzumesi sayılacak makaleler; ve buna bağlı evrensel dünya literatürü incelenmiş ve ortaya dili ve üslûbu bakımından fevkalâde bir eser çıkmıştır.

Bütün bu bilgiler ile birlikte, özellikle gazeteci lisânı, mazmûndan kavrama geçiş ve şiirin nesre yaklaştırılması gibi bilgilerin, bir bakıma Tanpınar’ın üslûbuyla da farklı bir tahlil zeminine ulaştığını söyleyebiliriz. Bu mesele, biraz da Tanpınar’ın dil ve üslûp özellikleri ile anlaşılabilir.

Turan Alptekin, Tanpınar’ın “ikilik” konusunda önemli bir yoruma ulaştığını hissettirir. Bu bir bakıma çözüm yorumlarını gündeme getirir ve ikinci cildin yazılması halinde bunun tekmil edileceğini düşündürür. Tanpınar’ın ders notlarında şu bilgi dikkat çekicidir:

“Tanzimat, Garbden bir şeyler alma hareketidir. Namık Kemâl bazı edebî şekilleri, Hâmid romantizmi, Servet-i Fünûn bir hassasiyeti getirir. Bu devrede dâima bir ikiliğin ortasındayız. Bu, bizim kendi meselelerimizi hâlledeyemiyşimizden gelir. Servet-i Fünûn, yerini benimsemediği için (theatral) olmuştur. Yahya Kemâl’de bu davranış biter. O, Türk insanının Avrupalı olmasıdır. O, Şark ve Garb ikiliğini sona erdiren adamdır” (Alptekin 2001:83).

Tanpınar için ikilik ve Batı edebiyatının Türk edebiyatı üzerine etkisi, bu günkü eserleriyle olduğu kadar, **mitoloji**yle de önemlidir. Gerçekten de Tanpınar’ın Doğu ve Batı mitolojilerine çok önem verdiğini görüyoruz. Bazen da Niçe’nin terkibine benzer terkiplerle, Doğu ve Batı’daki mitolojik unsurları bir araya getirdiğine şahit oluyoruz.

Tanpınar’ın edebiyat tarihinde mitoloji ile ilginin kurulması kaçınılmazdır; zira mitoloji, başta yaradılış olmak üzere bir cemiyetin birçok kanaatini belli yönleriyle yansıtırken sanata ve edebiyata kaynaklık edecek birikimleri de içerir. Tanpınar,

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

Batı mitolojisi başta olmak üzere medeniyetin başlangıcından yirminci asra kadar hemen bütün (insanlığın kaderini estetik esere taşıyan) kaynaklara ilgi duymuştur. XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde mitoloji, müstakil bir çalışma programı ile ayrıntıları ortaya çıkacak bir konudur.

Birol Emil, "*Tanpınar'ın eserlerinde Adları Geçen Garplı Sanat ve Fikir Adamları*" adlı makalesinde, bu konuda dikkatleri çeken ilk yazarlardandır. Birol Emil, Tanpınar'ın Batı edebiyatından faydalandığı isimleri zikrederken şu ifadeye ulaşır: Tanpınar'ın "*eserlerinde zikrettiği ilim ve fikir adamlarının adet olarak nisbeti, bütün Garb edebiyatçılarının nisbetine hemen hemen eşittir*" (Emil 1962:XII/98). Yazar, şair, ressam, heykeltıraş, bestekâr, fikir adamı, filozof... kadrosundaki Batılı entelektüel hiç küçümsenemeyecek bir nisbettir.

Turan Alptekin, Tanpınar'ın üniversitede verdiği ders notlarının bir kısmını neşreder ve yorumlar. Alptekin, Tanpınar'ın, yeni şiiri de içine alan dönemlere âit bir gruplandırma yaptığını, bunu derslerinde dile getirdiğini belirtir. "*Bu sınıflama, dikkatle bakıldığında XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde de vardır*" (Alptekin 2001:121) diyerek tasnifin şemasını gösterir. Bu gruplandırmanın orijinal bir bakış açısıyla oluştuğu muhakkaktır.

I) Eski Edebiyat (Divan Şiiri)

- ı. İlk tasavvufî-dînî devir: Yunus'tan Ahmet Paşa'ya kadar (XIII-XV. yüzyıllar)*
- u. Saray devri: Ahmet Paşa'dan Nef'i'ye kadar (XV-XVII. yüzyıllar)*
- uu. İkinci tasavvufî devir (XVII. yüzyıl ortalarından başlayarak)*
- iv. Şehirli ve saray kültürü dönemi (XVIII. yüzyıl)*
- v. Üçüncü tasavvufî devir: Şeyh Galib'den Encümen-i Şuarâ'ya kadar gelen dönem*

II) Yeni edebiyat (Tanzimat sonrası dönemi)

- ı. Tanzimat dönemi*
 - 1) 1813 nesli (ara nesil)*
 - 2) 1826'da doğanlar nesli*
 - 3) 1840'ta doğanlar nesli*
 - 4) Abdülhak Hâmid-Recâizâde nesli (ara nesil)*
- u. Edebiyat-ı Cedîde ve sonrası*
 - 1) Servet-i Fünûn nesli*
 - 2) Fecr-i Âti ve Yahya Kemâl-Ziya Gökalp nesli*
 - 3) Mütareke nesli " (Alptekin 2001:122)*

Orhan Okay da (Toplumbilim Dergisi'nde zikredilen makâlesinde) yeni şiirin mümessillerini gruplandırır ve Tanpınar'ın edebî şahsiyetleri ele alma prensibi hakkında bir şema çizer. Dairelerle gösterilen şema, Tanpınar'ın sıralamasını yorumlar. Bu sıralama ve iç içe geçme prensibi, Yeni Türk Edebiyatı'nın edebî grup anlayışına farklı bir yaklaşımını sergiler. Pek tabiidir ki, bu sıralamada Vâsıf-ı Enderûnî, İzzet Molla, Âkif Paşa, Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemâl, Ahmed Midhat Efendi, Recâizâde Mahmud Ekrem Bey, Abdülhak Hâmid, Muallim Naci Efendi... gibi şahıslar yerli yerine oturtulunca, ortaya yeni bir edebî gelişme şeması çıkacaktı ama Tanpınar, bu şemayı müphem bırakma yolunu seçmiştir.

Tanpınar'ın dili ve üslûbu "hayatla sanatı hiç olmazsa şahsında birbirinden" ayırmayan sanatkârın tavrını ortaya koyar (Kaplan 1962:XII/33). Tanpınar'a "göre

sanat, hayatı derin surette duyma ve idrak etmenin bir şeklidir” (Kaplan 1962:XII/33). İlmî eserini yazarken de bu idrâkin içinde olan Tanpınar, üslûbunu da böyle uygular; *“hayattan sanata, sanattan hayata gider, gelir; bu ikisi arasında sıkı bir münâsebet kurar”* (Kaplan 1962:XII/33).

XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi’nin diğer edebiyat tarihlerine göre çok farklı kabul edilen yönlerinden biri hiç şüphesiz onun dili ve üslûbudur. Pek çok yazar bu konuya dikkat çekmiş, anlatımın farklı ve cazibeli olduğunda birleşmişlerdir.

“Okuyucular bilirler ki, Tanpınar’ın nesirleri, zengin duyular ve hayâllerle doludur. Hikâyeleri ve romanları birçoklarına bu nev’ilerin mükemmel örnekleri olarak gözükmektedir. Vazih ve sağlam düşüncelerin hâkim olması lâzım gelen deneme ve tenkitlerinde Tanpınar, kendisini sık sık şiir duygusuna kaptırır. İlmî bir görüş ve metolla kaleme aldığı kıymetli görüşlerle dolu olan *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*’nde bile yer yer, objektif düşüncenin yerini subjektif bir davranışın ifâdesi olan imajların aldığını görürüz” (Kaplan 1983:13).

XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi’nin dili ve üslûbu da kendine hastır. Başka bir edebiyat tarihinde böyle bir anlatım görülmez. Mehmet Kaplan, birçok kereler Tanpınar’ın dil ve üslûbu ile ilgili yorumlarını, nazım ve nesir ayrımına gitmeden bütüncü bir bakış açısıyla açıklamıştır. Şiirde ve nesirde Tanpınar’ın mizâcı öne çıkmakta, üslûbu bu mizaç yönlendirmekte, ilmî eserleri de bu mizaçla yazılmaktadır. *Deneme ve tenkid gibi objektif düşüncenin hâkim olması lâzım gelen yazılarında, hattâ dostlarına yolladığı mektuplarında bile Tanpınar, subjektif, şâirâne duyuş ve görüş tarzını muhafaza eder”* (Kaplan 1962:XII/33).

Hemen hemen aynı bilgiyi farklı kelimelerle ifâde eden Orhan Okay; *“Gerçekte Tanpınar, hikâye ve romancılığında da şâirlik tarafı ağır basan bir sanatkârdır. Hattâ buna bütün nesir sanatını katarak, tarihçiliği ve edebiyat tarihçiliği için de benzer bir hüküm vermek yanlış olmaz.”* diyerek, bir ilmî kitapta görmeye alışmadığımız estetik yönü ağır basan cümlelere işâret eder (Okay 1998:8/231).

Tanpınar’ın kitabındaki dil ve üslûp özellikleri, onun kelime serveti hakkındaki incelemeler oluştuktan sonra daha da belirgin hâle gelecektir. Tanpınar’ın bütün eserlerindeki anahtar kavramlar, üç aşağı beş yukarı belirlenmiştir ancak bunların hepsinin bir arada üslûp zaviyesinden incelendiği söylenemez.

“Tanpınar çok tabîi olarak şiirlerinde, fakat onlar kadar roman, hikâye ve denemelerinde, hattâ makalelerinde ve edebiyat tarihinde bile şiirlerine verdiği kadar emek sarf etmekte, her kelimeyi zihnindeki bir hesaba göre seçmekte ve yerine koymaktadır” (Okay 2002:6/61/7).

Tanpınar’ın sanat eserlerindeki anahtar kavram listesi belirlenirken ve bu listenin icrâ ve tasarruf tavırları tasvir edilirken, edebiyat tarihindeki (ilmî bir kitapta görmeye alışmadığımız) *mecâzî tercihler, benzetmeler* de incelenirse, Edebiyat tarihi ile Tanpınar’ın estetik eserleri arasında üslûp bakımından pek büyük bir fark ortaya çıkmayacaktır.

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

Anlatım tutumu da, edebiyat tarihindeki yeniliklerden biridir. Tanpınar, eserinin anlatım şeklini ve bakış açısını, ilmî bir kitapla kurgusal bir kitabın arasında sayabileceğimiz tekniklerle örüyor. Yer yer romancının hassasiyeti araya giriyor ve incelenen insanlar, gerçek hayatın değil de bir romanın kahramanları oluveriyor. Düşünce cümleleri ve duygu cümleleri, hassasiyetin müşterek noktasında birleşiyor. Edebiyat tarihine yabancı sayılmayacak bu cümleler, yadırganmıyor ve müellifine estetik ve bilimsel bir müşterek anlatım makamını hediye ediyor. Edebiyat tarihindeki cümleler, müellifin ifadesindeki heyecanı veren bir bilgiye bürünüyor. Bu edebiyat tarihi yalnızca "nakil" ile yazılmamış, diyorsunuz. Hilmi Ziya'nın çağrışımlarıyla, Tanpınar, bazı hâllerde "biliyor" halinden terakki ediyor ve okuyucuya "*bu yazar hatırlıyor*" dediyecek tartışmalara ulaşıyor.

"...bahsettiklerinden sanki onlarla tartışmış, onların zamanında yaşamış ve kendileriyle çekişmiş de şimdi bu çekişmeleri hatırlıyormuş gibi bahsediyor. Bu hâl, esere, bir diyalog çeşnisi veriyor: Sahnede dâima iki adam görüyorsunuz. Biri geçen asırda yaşamış bir şâir veya romancı, öteki Hamdi Tanpınar'ın kendisi" (Ülken 1968:5-7; Uçman 2002:177).

Tanpınar, ilmî metottaki tasvir tekniğini, sanat eserlerindeki gözlem ve tasvir tekniğine yaklaşıyor. Tabiri câizse, sanatkâr hassâsiyet, ilmî tecessüs ile birleşip yeni soyut mekân çağrışımları ile yorumlar yapıyor. Şiirdeki ve resimdeki resim ve perspektif anlayışı, edebiyat tarihine de sirâyet ediyor. Dizdaroğlu'nun yorumu, bize bu tür bir bakış açısı kazandırıyor:

"Tanpınar resimcidir, perspektive –bu sözcüğü çok severdi- önem verir. Bir çağın genel tablosunu çizer, ya da bir sanatçıyı değer ölçüsüne vururken, tam bir ressam gibi davranır: Renkli ve pırlıtlı bir deyiş, eleğimsağmanın yedi rengini önünüze serer. Anlartız ki böyle yerlerde, edebiyat tarihçisinin yerini sanatçı Tanpınar almıştır" (Dizdaroğlu 1962:345-348; Uçman 2002:131-132).

Tanpınar'ın dil ve üslûp özellikleri, edebiyat tarihinde bazı genellemelere varır: 1800-1850 yılları için: "*pek az devir, bu yarım asır kadar gelecek ihtimâllere açık ve onlarla zengindir...*" der (Tanpınar 1976:78). Yine muhit bahsinde; "*Hiçbir devirde yetişme muhiti, hayat arızaları bu kısa zamanda olduğu kadar kültürün yerini almamıştır*", cümlesini kullanır (Tanpınar 1976:79). Tanpınar'ın edebiyat tarihinde bu tür cümle örnekleri pek çoktur. Yazar, genelleme cümlelerini kullanırken, belki ilmî açıdan tek tek incelenen verileri anlatmıyor ama okuyucuda doğruluktan çok, etki ve tutarlılık noktasında bir hayranlık uyandırıyor.

Dizdaroğlu, Tanpınar'ın eserini diğer bazı yazarlarla karşılaştırırken onun dil ve üslûp tekniğini, kişisellikte arar.

"Deyiş özelliği ve kişisellik, anlatımda onun iki ayırıcı niteliğidir. Bu bakımlardan İsmail Habip Sevük ve Mithat Cemal Kuntay'ı hatıra getirir. Nedir ki, deyiş, onlarda baş kaygıdır; öyle ki kimi zaman, bilimsel gerçekleri gölgeleyecek, olguları değiştirecek duruma girer. Tanpınar'da bu yoktur, edebiyat tarihinin verileriyle sanatın gereklerini en güzel biçimde bağdaştırmasını bilmiştir(..) İlk kez Tanpınar'dır ki, her iki yöntemi kaynaştırarak kitaplımıza, bilimsel değeri yanında sanat değeri de üstün bir edebiyat tarihi kazandırmıştır" (Dizdaroğlu 1962:345-348; Uçman 2002:132).

Eserde, yazarların, sanatkârların **biyografileri** ve mizaçları anlatılırken de aynı üslûbun farklı bir tercihini görüyoruz. Tanpınar, sanatçıları ele alırken onların biyografilerini alışılmış hayat hikâyesi üslûbuyla anlatmakla birlikte asıl orijinalliğini, kendine has cümleleriyle bulur; bu cümleler, bir edebiyat tarihi anlatım tutumu için değil de bir roman anlatım tutumu için hazırlanmış izlenimi verir. Hikmet Dizdaroğlu, bu hususu, “*tek bir cümle ya da birkaç paragraf, önümüze yepyeni ufuklar açar. Sanatçı ve eseri, apayrı ama doğru bir görüşün ışığında bir başka kimlik kazanır.*”, ifadeleriyle nakleder (Dizdaroğlu 1962:345-348; Uçman 2002:131).

Aynı hususa, başka araştırmacılar da katılıyor. Tanpınar’ın portre çizmedeki ustalığı, eseri, bilim ile sanat arasında bir yere ulaştırır. Kişiler, bilgi olmaktan çıkar ve yaşayan canlı hatıralar hâline gelir: “*Kitabın en çekici taraflarından biri de, uzun tahlillerden sonra, bazen bu tahlillerin arasında, kısa fakat bir anda bütün bir manzarayı aydınlatan şimşek gibi bir cümle ile bir şahsiyetin özünü vermesi, bütün bir portreyi çizmesidir*” (Eralp 1949; Uçman 2002:53).

Tanpınar’ın biyografi kurmadaki farklılığı, incelenen hemen bütün sanatçıların hayatlarını kuşatmıştır. Keçecizade İzzet Molla, Cevdet Paşa, Şinasi, Namık Kemâl, Ekrem, Hâmid... gibi önemli isimlerin psikolojik hâlleri, hiç ummadığınız bir cümle ile gözünüzün önünde canlanır. Okuduğunuz isimlerin iç dünyalarına âit derinlikler ve cazibe merkezleri belirir:

“Keçecizade İzzet Molla’nın hayatı için devrinin en dikkate değer romanıdır, denilebilir. Selim III devrinin muhteris, sözünü sakınmaz ve talihsiz kazaskeri Salih Efendi’nin oğlu, bu romana, mesut şekilde bitişi bir operet entrikasını andıran bir intihar teşebbüsü ile başlar ve sonunda, henüz genç denecek yaşta menfâda ölümü ile hakiki bir trajedide onu bitirir” (Tanpınar 1976:88).

Eserin bilgi, metot, dil ve üslûp açısından övgülerle donatılmış tanıtlarının ve değerlendirmelerinin yanında ona yöneltilen eleştiriler de bizim için önemlidir. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*’ne ve Tanpınar’a yöneltilen eleştiriler, altmış yıla yakın bir zamandan beri eserin değerini düşürmemiştir. Bu eleştirilerin teknik ve sistematik bir inceleme sonunda yapılmadığını, eserin bazı yanlışlarına ve eksiklerine satır aralarında değinildiğini de hatırlamalıyız.

Her bir araştırmacı, “Tanpınar Yorumcusu” olarak yeni bir nüans ile onun şahsında, Türk kültürüne ve evrensel insana bakışımızı beslemektedir. Biz, Türk kültürüne ve insan gerçeğine ışık tutacak bu eleştirilerden çok faydalandık. Hayatın anlamını edebiyat yoluyla yorumlamak ve sanatın lezzetini tatmak, biraz da bu yorumları bilmekle mümkündür.

Bu değerlendirmeler ışığında diyebiliriz ki;

1. Tanpınar’ın edebiyat tarihinde, başka hiçbir kaynakta bulamayacağımız mücerret birikimler, edebiyat târihi aracıyla bizlere ulaşır.

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

2. Bu eser, önce eski şiirimizin daha önce hiç karşılaşmadığımız yeni bir yorumuyla başlar. Bu yorum, içtimâî nizamla tabiatın bir fon olarak kullanıldığı ve var oluş gerçeğinin mücerret tezâhürleri ile iç içe girmiştir. Eser, önce bir tarih anlayışının çatısıyla kronolojik olarak genel gelişmeleri inceler; edebî türlere göre bir değerlendirme seyri takip eder ve asıl bakış açısını bunların her birine göre oluşturur. Şinasi, Namık Kemâl gibi zirve şahsiyetleri nirengi noktası olarak kullanır. Yer yer monografi tekniğine yer verir.

Tanpınar'ın edebiyat tarihinde "eski şiir" ve "yeni şiir", birbirini takip eden kronolojik bir gelişme çizgisine sahiptir. İçtimâî nizam ile şiir arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Teksif, oyun, sembol, mazmûn, halk söyleyişi (şehirli Türkçesi), mitoloji, hat, musiki... gibi unsurlar, eski şiirin dünyasına ait anahtarlardır. Beyit güzelliği ve kelime zevki eski şiirin; dil zevki, bütünlük ve zihniyet değişimi yeni şiirin önemli özellikleri olarak tebâruz eder. Şiirdeki hayâl sisteminin çözümü, bu özellikleri anlamayı kolaylaştırır. Yeni şiir ise, başta medeniyet değişimi ile ifâde edilebilecek özellikler taşır.

3. Eser, ekol, edebî akım, edebî muhit, edebî grup, edebî devir gibi özellikler, Tanpınar'ın mütebahhir bilgisi ve estetik yorumları ile bir sanat eseri kıvamında ele alınır.

4. Tanpınar, edebiyat târihini yazarken, başta târih olmak üzere, sosyoloji, antropoloji, dilbilimi, kültür târihi, psikoloji, ilâhiyat, istatistik, felsefe, sanat târihi, arkeoloji, estetik gibi pek çok bilim dalı ve bilgi alanlarıyla ilgilenir.

5. Tanpınar; edebî eserin tanımında ifadesini bulduğu şekliyle; duyguların, hayâllerin, düşüncelerin estetik bir biçimde ifâde edilmesine zemin hazırlarken cemiyetin şuuraltına gizlenmiş mücerret dünyayı da nakleder. Bizden önce yaşayan insanların hem fert hem de toplum olarak pek çok özelliği, edebî esere, orijinal bir kurgu atmosferinde yansır. Pek tabîdir ki, bu yansıma, bir sanatçının mizaç aynasını kullanır. Subjektif bir yansımanın objektif bir tarzda değerlendirilmesi, edebiyat incelemelerinin, avantaj ve dezavantaj olarak dokusunu örer.

6. Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ni, "*Türk insanında başlayan buhran*" ve "*yeni ufuklar ve değerler etrafında yavaş yavaş kurulan bir iç düzen*"ın tarihi olarak vasıflandırır. Bu düzenin kurulmasında "ikilik" çok önemli bir vasat olarak belirir. Medeniyet değişikliği, zihniyet değişimi ve ikilik, sanat eserlerinin teşekkülünde büyük önem taşır.

7. Tanpınar; "Edebiyat tarihinden ne beklenir? Edebiyat vak'ası nasıl anlatılır? Vesikanın hakkını vermek nedir? Bir devrin edebî çehresi nasıl tespit edilir?" gibi sorulara cevap arar. Bu arayış sırasında edebiyat tarihini; edebiyat vak'asının zaman çerçevesi çizmek, verileri olduğu gibi sıralamak; birbiri ile olan münasebetleri ve dışardan gelen tesirleri göz önüne almak; büyük zevk ve fikir cereyanlarını ayırmak... gibi unsurlardan oluşan bir bütünlük olarak düşünür.

8. Tanpınar'ın edebiyat tarihinde, 1859 ile 1885 arasını çok önemli bir zaman dilimi olarak görmek gerekir; bu ve devam eden dönemlerin “içtimâî ve tarihî karakter”i çok önemlidir; “zevkin ve ferdin ifadesi olan sanat eseri”, içtimâî ve tarihî karakterin aynasıdır; “Brunetier'in nev'ilerin gelişmesi ana fikri”ne dikkat edilmelidir; “Petersen, Wechssler ve Albert Thibaudet'in nesiller görüşü” değerlendirilmelidir; “Taine'in zaman ve muhit fikri” tatbik edilmelidir.

9. Edebiyat târihi, bir milletin târih sahnesine çıkışından başlamak üzere zamanımıza kadar meydana getirdiği edebî eserleri kronolojik ve sistematik bir şekilde inceleyen disiplindir. Tanpınar, on dokuzuncu asır Türk edebiyatının tarihî gelişmelerini incelerken, kronolojik ve sistematik disipline bağlı kalmış ancak, yeni bakış açıları ile farklı bir edebiyat tarihi anlayışı meydana getirmiştir.

10. Tanpınar'ın edebiyat tarihinde, bir sanatkârın “terkibî mizacı” ile yer yer subjektif bakış açıları kullanılmış; ilmî bir eser, estetik tercihlerin tatbik yeri olmuş; estetik yaklaşımın ve ilmî ölçütlerin bir arada kullanılması ile orijinal bir yorum ufku yakalanmıştır.

*

Kaynaklar

- AKTAŞ, Şerif, (1998), “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Türk Edebiyatı VI: Ahmet Hamdi Tanpınar”, **Türkiye Günlüğü**, sayı 50, Mart-Nisan: 243-250.
- AKÜN, Ömer Faruk, (1962), “Ahmet Hamdi Tanpınar”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Aralık, cilt. XII: 1-32.
- , (1990), “Bir Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün müdür?”, **Dergâh Mecmuası**, 1/1: 13.
- ALPTEKİN, Turan, (2001), **Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür, Bir İnsan**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇELEBİ, Asaf Hâlet, (1956), “XIX.Asır Türk Edebiyatı Tarihi”, **Türk Yurdu Dergisi**, nu.259, Ağustos: 151-154.
- DEMİRALP, Oğuz, (2001), **Kutup Noktası: Ahmet Hamdi Tanpınar Üzerine Eleştirel Deneme**, İstanbul : Yapı Kredi Yayınları.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, (1962), “Edebiyat Tarihçisi Ahmet Hamdi Tanpınar”, **Türk Dili Dergisi**, nu.126, Mart: 345-348.
- EMİL, Birol, (1962), “Tanpınar'ın Eserlerinde Adları Geçen Garplı Sanat ve Fikir Adamları”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, cilt. XII, Aralık: 97-120.
- ERALP, H.Vehbi, (1949), “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi”, **Yeni Sabah Gazetesi**, 22. Haziran.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent, (2000), “Yitirilmemiş Zamanın Ardında: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Muhafazakâr Modernliğin Estetik Düzlemi”, **Doğu-Batı Dergisi**, nu.11, Mayıs-Temmuz: 9-43.
- KAPLAN, Mehmet, (1962), “Bir Şâirin Romanı: Huzur-I”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, cilt.12: 33-86.

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "XIX. ASIR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ" HAKKINDA BİR
İNCELEME

- , (1979), *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , (1983), *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, 2.bsk., İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , (1992), *Âli'ye Mektuplar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , (2003), "Tanpınar'ı Tahlilî Olarak Okumak", *Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar*, (Hazl: Sema Uğurcan), İstanbul: Kitabevi Yayınları: 13-18.
- KERMAN, Zeynep, (1974), *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- , (2003), "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Edebiyat Tarihi Hakkında Bazı Görüşler", *Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar*, (Hazl: Sema Uğurcan), İstanbul: Kitabevi Yayınları: 71-78.
- , ENGİNÜN, İnci, (2000), *Mehmet Kaplan, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KOLCU, Ali İhsan, (2002), *Zamana Düşen Çığlık*: Tanpınar'ın Şiirinin Epistemolojik Temelleri ve Tanpınar'ın Şiir Estetiği, Ankara: Akçağ Yayınları.
- OKAY, Orhan, (1998), "Ahmet Hamdi Tanpınar", *Dergâh Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 8: 225-232.
- , (2002), "Kaderin Eşiğinde Tanpınar", *Hece Dergisi*, A. H. Tanpınar Özel Sayısı, (ilk baskı), yıl.6, nu.61, Ocak: 99-113.
- , (2006), "Orhan Okay'la Türk Edebiyatı Tarihi Üzerine", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*: Yeni Türk Edebiyatı Tarihi:1, cilt.4, nu.7: 351-359.
- , (2006a), "Şiirler, Romanlar ve Akademik Yorgunluklar Arasında On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi", *Toplumbilim Dergisi*, Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı, nu.20, Aralık: 13-20.
- ÖZGÜL, M. Kayahan, (2006), "Edib Tanpınar'dan Edebiyat Tarihçisi Tanpınar'a", *Hece Dergisi*, A.H.Tanpınar Özel Sayısı, (eklerle 2.baskı), yıl.6, nu.61, Ağustos: 99-113.
- SAĞLAM, Nuri, (2006), "Medeniyet Tarihimizin En Girift Labirenti: Türk Edebiyatı Tarihi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*: Yeni Türk Edebiyatı Tarihi:1, cilt.4, nu.7, s.9-23.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1969), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Hazl.: Zeynep Kerman), İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- , (1976), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- UÇMAN, Abdullah- Handan, İNCİ, (2002), *Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar*, İstanbul: Kitabevi Yayınlar.
- UÇMAN, Abdullah, (2004), *Edebiyat Dersleri*, 4.baskı., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1968), "Düşünür Bir Şâirin Edebiyat Tarihi", *Yeni İnsan Dergisi*, nu.66, Haziran: 5-7.
- WELLEK, R.-A. WARREN, (1983), *Edebiyat Biliminin Temelleri*, (Çev.: Ahmet E. Uysal), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.